

GLASERNACH

1977-78

ALMANACH

A
KOLOZSVÁRI
UNITÁRIUS FŐGIMNÁZIUM
„KRIZA ÖNKÉPZŐKÖRÉNEK“

1927—28.

ÉVÉRŐL.

KIADJA A „KRIZA ÖNKÉPZŐKÖR“.

CLUJ-KOLOZSVÁR,
CORVIN-KÖNYVNYOMDA, STR. N. IORGA 17.
1928.

Ezt a könyvet ajánljuk az

ALMA MATERNEK,

*mely tíz emberöltő óta bocsátja a
világba vendiákkjait s mely nyolc
évig nekünk is a Múzsák és Eré-
nyek jegyében volt nevelőanyánk.*

***A címlapot tervezte és linoleumba metszette
Péterfy László.***

***A két mellékletet tervezte és linoleumba metszette
Kahlfürst Tibor.***

***E könyvből 50 darab félvászon
kötéses számozott példány ké-
szült, a szerzők aláírásával.***

Előszó.

Szeretettel üdvözlöm a Kriza-önképzőkör ifjúságának jelen vállalkozását, melyben diákjaink az 1927/28. iskolai évben az önképzőkörben felolvasott legsikerültebb dolgozataikat bocsátják nyilvánosságra.

Óhajtanám, hogy e füzet mindenkinek kedves olvasmánya legyen.

Tavasszal nem az egyes fakadó rügyeket szoktuk gyönyörűséggel nézni, hanem az egész tarka virágos rétet. Ez az Almanach is egy darab tavaszi tarka virágos rét a kolozsvári unitárius diákok lelkéből.

Első virágzás.

Legyen útravalója mindnyájunk szeretete.

Kolozsvár, 1928 május hó 1-én.

Dr. Borbély István

koll. igazgató-tanár.

Reményik Sándor.

„Én a költészetet olyan növénynek tekintem, melynek magja a mindenki lelkében élő hangulat, virágja a művészi forma, legdrágább gyümölcse pedig egy magasabbrendű élet.“

Ezekkel a szavakkal fejezi be Reményik Sándor a „Gondolatok a költészetéről“ c. tanulmányát. Ezekben a szavakban sűríti össze a költészetéről való felfogását s a maga életfilozófiáját. Ez a konklúziója egy tízéves költői multnak, amely költészet épen olyan evolúción ment keresztül, mint ahogy ő ezt itt az utolsó sorokban összefoglalja.

Költészetének magja, a benne élő természeténél fogva szomorú, borongós hangulat, akkor kezdett csirázni, amikor a háborúnak már vége felé jártunk és aztán hirtelen megfordult a világ körülöttünk. Amikor az emberek a temetőket járták, hogy koszorút tegyenek a hősi halottak emlékére és hogy az elporhadottakat idézzék fel s tőlük merítsenek új erőt. Akkor hajtott ki először a bánat Reményikben, akkor öltött benne testet a gondolat, s mi más lehetett ez a szomorú virág, mint „Fagyöngy“, mely rátámadt élete ütőerére és lassanként felszűrölte véréét. A „Fagyöngyök“ költőjét mélységes

bánat emésztí. „Mint kehely szélén zengő aranycsöpp“, muzsikál benne az örömitál, de nem akar boldog lenni. Már sok halállal meghalt, virága nincs; de ő így akarta: egyedül, irány nélkül bolyongani a világban.

Ebből a kötetéből már látjuk az elkövetkezendő Reményik Sándor körvonalait. Gondolkozó szellem, altruista, puritán egyéniség. Eszménye az érdek nélkül tetsző szép. Költészetének gyökerei a tradíciókba nyúlnak, de hangja modern. Vallásos lélek, jövőért aggódó magyar.

Két év múlva megjelent a második Reményik kötet: „Csak így“. A keret, a témakör ugyanaz, de elmélyülve és művészibbé válva. A nyelv színesebb, a gondolatok világosabbak, a forma biztosabb. Reményik a „Fagyöngyök“ bizonytalan talajú költője megtalálta az utat; az ösztönösen keresőbből öntudatosan alkotó vált. Itt jelenik meg először Reményiknél a szerelem, de ez is csak magasabbrendű, lelki szerelem alakjában.

Reményik, a természet bámulója, a „Vadvizek zúgásában“, s majd jóval később a „Két fény között“-ben nyilatkozik meg. A sorsverte, beteg költő a Természethez menekül. A radnai évszázados fenyők, a sziklák közt csobogó vadvizek zúgása, a hófedte ormok, s a kanyargós hegyi utak társaságában keresi vissza testi, lelki egészségét. S a természetben ezer sebtől tépett lelke, tövisszoros homloka nyugalmat talál. Megtalálja a Természeten az Alkotót és mély harmóniába olvad össze övele.

Ezután 3 éves szünet jön. Reményik kötetet nem

ad ki, de annál szorgalmasabban készül az „Egy eszme indul“ kiadására. Közben azonban lapokban sűrűn jelennek meg költeményei. Prófétai missziót tölt be a válságos időkben, akkor, midőn „egyetlen tett a költő álma volt.“ Ebben a nagy válságban, amint ő írja Makkai Sándorral „együtt álltunk régi világunk romjain, együtt az erdélyi irodalom új bölcsőjénél, együtt láttuk nőni ezt a hóban nyíló csudálatos karácsonyi rózsafát, együtt bíztattuk kétségbeesetten otthonmaradásra az indulókat, s együtt láttuk meg, hogy az erdélyi magyarságnak mindenkitől függetlenül, magának kell kezébe vennie a maga végzetesen magányos sorsát.“

Az „Egy eszme indul“ előtt még kiad egy kötetet, amelyben ugyanazok a gondolatok vannak elmondva versben, amik a „Gondolatok a költészetről“ c. tanulmányában. Címe: „A Műhelyből.“

Bepillantást nyerhetünk Reményik műhely-világába. A műhelyben egy lefátyolozott arcú, titokzatos királylány várja őt: a Szépség. A költő bontogatni kezdi fátylait, egészen lebontani azonban nem tudja, nem is akarja. A szépség bűbajos szemeibe halandó soha bele nem nézhet. De ő, a Szépség őrző papja, nem is enged annak közelébe senkit sem. „Nagyobb a Szépség a mi szíveinknél“ s aki meg akar róla győződni, azt a költő kézenfogja s előkészíti arra, hogy megsejthesse a Szépség királykisasszonyát. Ezt teszi ő „A Műhelyben.“

A költő és a költészet viaskodása ez a kötet, küzdelem a széppel, birkózás az anyaggal, formával.

És az a költő, akinek „levegője“ a költészet, aki „művészetének isteni vonásait át tudja ültetni maradék nélkül az életbe“ győztesen felülkerekedik és elnyeri jutalmát: „a költészet aranyjárma alá hajtja az egész életet.“ Én hiszem, hogy Reményik felül fog kerekedni, én hiszek Reményik életreszóló hitében.

Az eddigiek csak alap volt Reményik megismeréséhez. Láttuk, hogyan fejlődött, meggyőződhattunk a költészetéről való magasztos felfogásáról. Ezen a fundamantumon épül fel Reményik költészete, mely a maga egészében minden epizódjával az „Egy eszme indul“-ban nyilatkozik meg. A cím sokkal öntudatosabb, mint az eddigi kötetekéi. „Szeretném, ha e versek lelket, szeretetet, szépségben feloldott szomorúságot és egy kevés új erőt vihetnének mindenhová, ahol magyarok élnek“, írja az Előszóban. Valóban újesztendei ajándék volt ez a kötet 1925 januárius havában. Az utolsó 7 esztendő java termése az a 130 vers, amelyet Reményik most egyszerre, reprezentáns kötetként adott ki, hogy költészetét egységesen „mintegy keresztmetszetben“ láthassuk. Ki tudná az utolsó 7 esztendőt jobban visszatükrözni Reményiknél? Ő, aki gyakran mutatja magát, mint Stefan George, elefántcsonttoronyba zárkózott remetének, mégis áttekinthető képet nyújt az utolsó évek lélek-csatáiról. Lássuk ennek a 7 esztendőnek lelki élményeit Reményikben, lássuk az ő költészetét „mintegy keresztmetszetben.“

Első tétel: a költő és magánegyénisége. A mai magyar lírában szinte páratlanul áll Reményik a költő

és Reményik az ember harmóniája. Nincs költő, akinek annyira elválaszthatatlan egy volna a költészete és az élete. Nincs egy vonás sem költészetében, mely ellentmondana életének. Ahogy róla Rass Károly írta: „Személyisége úgy át van szűrve havasi patakok gránitvizében, hogy lelkének tiszta kútja nem mutat mást, csak a mélyén pihenő drágaköveket.“ Élete és költészete két édes testvér, kik megosztják egymás bűját, örömét. És Reményik a költészetet nem mulatságnak, hanem prófétai hivatásnak és életcélnak tekinti, mert

„... aki költő, az legyen király,
És pap és próféta és soha más...”

Fennhangon hirdeti, hogy ő lobogódisz, Isten zászlója (*Lobogódisz*), viadukt, kit az Isten „hidépitő vas-keze“ feszített ki a mélységek fölé, „bús diadalív“, melyen a lelkek serege egymást keresve áthalad (*Viadukt*). Az emberek benne látják meg hitüket, igazságukat:

Mert én vagyok a foglalat,
Mely minden arcról egybegyűjti
Az ős testvérvonásokat. (Ötvösmunka.)

Reményik tudja, hogy mi a hivatása neki, mint Isten küldöttjének:

„Talán nem is fontos, hogy elvegyed
Vigasztalással a föld bánatát,
Csak hogy együtt bánkódjál vele.“

(Új poétáknak adott hatalom.)

A vigaszt Istenre kell bízni. De ez a hivatás, mely a „hidépítő Istennek“ dicsőség, neki gyötrellem, mert az élet kilengései felzavarják prófétaelkét. Hogy valaki foglalat legyen, el kell túrnie és el kell szívében helyeznie az ellentmondások dárdáit. Ebben van az ő tragikuma, mert ő is csak gyarló embernek érezi magát, kinek nehéz ezt elviselni. Hajója a hit és a szkepszis közt vergődik, kapkod a mentő szalmaszál felé, hánytása „sóvárgás bizonyosság után“. Nem tudja, melyik út az igaz, megszaggatja bírói köntösét, mert

„Talán igaza van mindenkinek
És talán senkinek sincs igaza.“

(Szkepszis.)

Vágja az, hogy feloldja egy nagy egészbe, nagy harmóniába mindazt, ami itt disszonáns (Szkepszis).

Gyakran már eljut a „vanitatum vanitas“-ig. „Miért imádkozol?“ kérdi felebarátjától, hisz Isten

„Amit elvégzett, meg kell hogy legyen,
Változtat-e azon ima, fohász,
Imádkozzál bár völgyben vagy hegyen,
Vagy tenger fenekén ? ...“

(Gondolatok az imádságról.)

Az élet igazságtalanságai a pesszimizmusig kergetik. Szeretné, ha Madách az Ember tragédiáját úgy hagyta volna az utolsó mondat nélkül. „Félelmesen, csonkán, kegyetlenül“. (Az *utolsó mondat problémája*.) Istent kéri, hogy teremtsen valamit „Ex nihilo“.

És aztán néha beáll a szélcsend.

„Akkor — magától — szűnik a vihar,
Akkor — magától — minden elcsitul,
Akkor — magától — éled a remény”.
— — — — —

„Ez a magától: ez a Kegyelem”.

(Kegyelem.)

És ilyenkor, mikor a szírteket verő hullámok lecsitulnak, jön az apály, az ég mosolygóssá derül, születnek meg a legszebb allegóriái. Ír „Szordinós dalt a mi nagy bánatunkról”, elégiát „Egy téli tölgylevélre”, „Halotti beszédet hulló leveleknek”:

„Látjátok feleim, hogy mik vagyunk?
Bizony bíbor és bronz és arany
És örökkévaló szent szépség vagyunk”.

Ezekben a csendes órákban ér rá Reményik gondolkozni emberi érzéseiről. Egy próféta-léleknek pedig az életműködése más, mint az átlagemberé. Gondolkozása nemesebb, érzései fenköltebbek és eszményibbek. A próféta zord magányában áll, hozzá nem illik a könnyű dal, vagy az olvadozó szerelem. Ő írja, hogy tőle szerelmes dalt nem kell várni:

„Nem troubadurnak jöttem én ide
S nem küldtek engem rózsáligetek”.

A szerelem nála valami elvont, természetfeletti. Minden szerelem csak addig boldog, míg álmodozás. Csipkerózsza alszik, ne ébreszd őt fel királyfi:

„Alszik, tán rólad álmodik,
Lovag, van bátorságod itt
Álmához mérni rongy-magad“ ? *(Csipkerózska.)*

„Akit nagyon szeretsz, Ne kívánd a házikódba
társul“, ünnepnapon, vasárnapon találkozzál csak vele,
hegycsúcson, felül a hétköznapi életen és „Társalgásod
imádkozás legyen“.

„Akit nagyon szeretesz,
Közted s közte, mint egy tündérfátyol,
Lebegjen a távol“. *(Mikor ünnepet ül.)*

Az ő szerelme ideális, kristálytiszt, lelki szerelem:

„Add a kezed, így szépen, csöndesen,
Nyugodtan add.
Síma, ragyogó tükör a szívünk,
Nem vet hullámokat.

Add a kezed, egy percig tart csupán
Ez az ígéret —
Ő de ez mélyebb, mint a szerelem
S több, mint az élet!“

Valóban ő nem erre a világra született. Az ő
mimóza-lelke nem találja jól magát a XX. század élet-
forgatagában.

„Hogy miért csak így:
Ne kérdezzétek;
Én így álmodom,
Én így érzek.

— — — — —

Menedékem :
A nagy hegyek,
Az élet fölött
Elmegyek

S köszöntöm őt, ki zajlik és pihen :
Én örök vándor s örök idegen". (Csak így.)

Arra van predesztinálva, hogy mindenkié és senkié legyen (*Predesztináció*), hogy álljon, mint „pusztai kereszt” az útszélén, „mint egy bús Memento mori” (*Tőlem*).

Ezt a zárkózott egyedüllétét fokozza az is, hogy Reményik nemzeti költő, együttérez fajával s látja azt a hivatást, mely rá Erdélyben vár. Az ő prófétaelképén éppen egyik főtulajdonsága és művészetének alaphangja a magyarsággal való összeforrása.

Éppen a legkritikusabb időben lépett fel, akkor, amikor Erdélyben hirtelenül megváltozott a világ. Lehetett volna a világháború Tyrtaiosa, de ő nem úgy akarta. Ő vigasztalónak jött akkor, amikor minden elveszett, amikor minden összeomlott. Itt érte meg az új időket, itt-maradásra buzdította a távozni készülőket. Őt magát ideláncolta egy erdélyi göröngy, mert:

„Aki messze vágyik,
Csak hazáig ér el.
Ha nem selyemszállal :
Köt a rög kötéllel,
Koporsó kötéllel”.

(*Köt a rög.*)

Ő is végigélte a nagy válságot. Végignézte a repatriáló vonatok hosszú sorait, melyek ezerszámra vitték ki az erdélyi magyar intelligencia tagjait új életet

kezdeni, ki a nagy bizonytalanságba, nyugat felé. De ő nem megy. Érti, hogy neki most kezdődik hivatása, ez a végzetes sors „így rendeltetett“. Kimegy a Házsongárd-tetőre, virágtalan, világtalan halottak napján halkán, loppal kezét fog felebarátjával:

„Egyik halott a másik halottal:

Ó, hisz' mi itt mind halottak vagyunk“.

(Halottak napján.)

De ha fájdalmában ilyen szavakra is fakad, mégis itt marad. Vérszerződést köt:

Hadd tartsa egy vércsöpp a másikat,

Egyik lélek a másikat költözzé:

Ne szállhasson el innen senki többé!!“

(Vérszerződés.)

Ittmaradása vérrel van megpecsételve, izenhetnek új világok, partjai már nem kellenek neki, ő beéri Erdély parányi egével; ez az ő fennhangon vallott lelki szegénysége.

„E keveset add átölelnem

És benne átfognom magam,

S halálom elfelednem benne,

S az életből mi hátra van.

Hagyd haldokló lángomba kapni

Kék hegyeink lélekzetét

S hagyd látnom egy harangvirágban

— Szent szegénységben: gazdagságban —

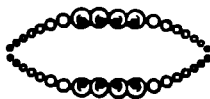
A mindenségnek végzetét“.

(A lelki szegénység dicsérete.)

Ez Reményik Sándor, ez az ő prófétaelke, mely a magyar transzilvanizmus első és legnagyobb kifejezője. Ő itt maradt közöttünk, mert érzi apostoli küldetését és küzd kisebbségi magyarságáért, hirdeti az ígét. S midőn ígét hirdet, elszórja a magokat, lelkéből szakít ki egy darabot, mintha azt mondaná, mit ama názáreti nagy lelki rokona: „Vegyétek és egyétek, ez az én testem, mely tiérettetek megtöretik és ez az én vérem, mely tiérettetek kiontatik“

1927. karácsony hava.

Mikó Imre.

Emlék.

Belépek a régi lím-lomok szobájába. Szeretem ezt a szobát. Mikor átlépem az időtől már megöregedett küszöbét, valami olyan csodálatosan furcsa érzés vesz erőt rajtam, melyet nem tudok leírni, de amely felkavarja a véretem és szétpattanásig feszíti az idegeimet.

Szükséges-e, hogy leírjam ezt a szobát? Hisz az ócskaságok csak nekem mesélnek, a vadászkürt csak nekem juttat eszembe egy régi kedves vadászkompániát és az ócska, régi hegedű, mely az ósdi butordarabok közül meseszerűen emelkedik ki, talán csak nekem juttatja eszembe, hogy volt valaha, nem is olyan régen...

Igen, a hegedű. Ott áll két régi, lecsüngő, megrepedt húrjával, újjnyi vastagon a portól valamelyik sarokban szomorúan és elhagyatva. Pedig, hej, valaha mi nagyon jó barátok voltunk. Ő sem volt szomorú, én sem. Tudott suttogni szerelmes, édes dalokat, tudott sírni, zokogni. Talán gazdája is más volt régen. De akárhogyan is volt, ma már mindegy. Ma már minden csendes és nem maradt meg nekünk más, mint édes, de fájó emlék a multból.

Kutatok, kutatok a sok régi holmi között, keresek

valamit. Meg van. A vonó. Álmosan hever egy kis ébresztő óra mellett. Az óra féltizenkettőt mutat.

Mindenütt ez a nagy nyomasztó hallgatagság. A siri csöndet és vele együtt az emlékeimet semmi sem zavarja.

Leülök a székre, kezembe veszem a hegedűt, vonót és játszom. Ujjaim már nehezen mozognak a drága hangszeren, hegedűmnek sincs már meg tiszta, csengő hangja, szomorún, bűgön zokog és mégis ez a zene... ez a muzsika... Végig oson, végig fut agyamban az én egész életem, sok bánatával és talán örömeivel is. Hegedűmnek minden egyes akkordja eszembe juttat egy-egy epizódot az én bús Láz-életemből. Egy nagy ária — életem valamelyik nagy tornáját, egy-egy szonáta talán egy kislányra emlékeztet, egy szerenádra...?!

Egy szerenád. Akkor is féltizenkettőt mutatott az óra, — most is. Csakhogy akkor tavasz volt. Szép, csodás tavasz. Enyhe áprilisi szellő fujdogált. És most? Hideg őszi eső verdesi ablakomat és ahogy az esőcseppek meg-megűtik az ablakom üvegét, mintha így szólnának kajánul: „Emlékszel-e“?

Igen, emlékszem. És kezem alatt a hegedűm is emlékszik és ő is úgy sír, zokog, mint én.

Igen, emlékszem. Minden a Multé. A dalnak vége van és a szerenád után énnekem most, annyi esztendő után, nem maradt más, mint egy régi melódia és egy kézcsók édes, forró reminiscenciája.

Leülök, kezembe fogom hegedűmet és megkísérlem még egyszer eljátszani a régi, szép szerenádöt. Nehezen

megy. Hegedűmnek már nincsen meg régi, csengő hangja, hanem komoran, mogorván beszél és mély, bűgő hangján mintha azt kérdené: „Emlékszel-e még“?

* * *

Hegedűm most ott áll régi boldogság bús emlékeként a sarokban, porosan, szomorún és elhagyatva. Már csak olyankor megyek be hozzá, mikor nagyon fáj az életem — — — majdnem minden nap.

Kolozsvár, 1925. november 12.

Kovács György.

Vonaton.

*Robog a gyorsvonat,
A fülke üres.
Kattognak egyre a kerekek :
„Szeress, szeress“.*

*Kinn alkonyúl, a nap lemegy,
Én ülök búsan
Egy sarokban
S rád gondolok, egyre rád.
Megsimítom a bdrsonyülést,
— Oh nem, ez nem a te ruhád.*

*Úgy elfog a néma vágy utánad,
S az alkony egyre mélyül.
Az ablakon behűll egy orgonadg
S mellettem senki, senki sem ül...*

*Megszagolom az orgonadgat,
S lelkem álomba merül.
A kis fülkében, alkonyatban
Érzem : nem vagyok egyedül.*

*Forró fejem öledbe hajtom
S lágyabban kattognak a kerekek,
Azt suttogják: „Szeretlek, szeretlek“.*

Péterfy László.

Egy szombat délután.

Egy szép szombat délután találkoztam az egyik szeretetreméltó osztálytársammal Z...-vel. Az egész találkozás úgy történt, hogy érezvén valakinek a nem éppen tiszteletteljes mellbelökését, úgy találomra a cipőm orrával megérintettem az illető bokáját. Megfordul az illető, én is visszafordulok s akkor vesszük észre egymást, hogy mi régi ismerősök vagyunk a dilluvium korszakból.

— Szervusz.

— Szervusz, hát te mit keresel itten?

— Valami kis leányt kísértem haza — mondotta nagy fitymálva —, és te?

— Én sietek haza tanulni, tudod holnap trimestralis.

— Bah! ki gondol arra, hisz úgylis két hatos feleletem van.

Rövid hallgatás . . . , majd ismét megszólal.

— Nó nézd, mondok neked valamit. Mit tanulsz te mindig? Hisz nem is diák, aki mindig tanul. Hová lesz a szép diákromantika, ha a diákok tanulnának és szorgalmasan eljárának az iskolába. Hiszen te is tudod azt a nótát:

Ha diák vagy, ne tanulj . . .

Ezt kellett volna legalább megtanulnod ahelyett a sok mindenféle helyett.

— Hát... hát van valami igazad, az bizonyos, de mit csináljak, ha nem tanulok? Hiszen halálra unnám magam.

— Látszik, hogy tacsó vagy! Figyelj rám! Van ideáloed?

— Igenis nincs.

— Szamárr! Akkor igazán nem csodálom, hogy tanulsz. Hiszen te még kicsi fiú vagy.

Erre megsértődtem.

— Nő ne haragudj. Hanem mondok valami okosabbat. Először is keress magadnak egy ideált, aztán — még beszélgetünk erről.

— Hát az a „keresés“ hogy megy? — rebegtem szemlesütve.

— Hm, hm — morgott a barátom —, hát így vagyunk? Figyelj ide te... te „jó tanuló“!

Ugy látszik nagyobb megvetést kifejező szót nem tudott hamarjában találni.

— Meglátsz az úton egy leányt, ha alakra és képre megfelel, akkor egyszerűen utána méssz. Ha te is tetszel neki, akkor kész (jelentős kézmozdulat); ha nem, akkor vigasztalódj egy másikkal. Ha esetleg nagyon erényes, akkor jól beválik a „zsebkendő-ismeretség“.

— Hát az hogy megy?

— Ne szakíts félbe! Leejtet a zsebkendőt és megszólítod, hogy nem ő ejtette el? Mire ő azt mondja, hogy nem az övé. Aztán megindítod a szádat és hát

minden rendben van (megint jelentős kézmozdulatok). A legritkább és legpechesebb esetben történik meg az, hogy nem felel. Az ilyen rendesen apáca növendéknek készül, vagy szintén „jó tanuló.”

Igy mondhatta egy római Hannibál nevét a can-naei útközet után. Ez alatt az utca elején hirtelen fel-tűnik egy kis leány.

— Elég szép! — állapítja meg a barátom, mert én igazán nem tudtam kihámozni az igazi arcát a sok puder és ruzs közül.

— Na fiam — ütött a vállamra —, itt az alka-lom, hogy méltó légy a diák névre.

Fürgén megfordultam a biztatásra és utána ira-modtam a szép Dianának. Útközből úgy tapasztaltam, hogy a Diana mintha egy kicsit görbe lábú volna.

— Na — nyugtatom meg háborgó lelkemet — csak nem akarsz rögtön egy Vénuszt. Valószínűleg minél görbébbek a lábai, annál szebb lelkitulajdonságai vannak.

Hát utána! Egy párszor köhögtem, krákoztam mögötte, de csak egyszer nézett vissza. Végre is fel-hagytam a köhögéssel, mert még náthásnak hisz. (Ami-ben ugyan nem is tévedett volna.)

Elővettem hát a zsebkendőmet. Egy kicsit régebbi keletű volt, de hát nem számít. Eszköz szentesíti a célt — mondtam és bátran megszólítottam.

— Bocsánat, kisasszony — mondtam —, azt hiszem elejtette a zsebkendőjét, nem a kegyedé ez?

— Óh! köszönöm — szólott és elvette a zseb-kendőmet.

Tyű, szépen nézünk ki zsebkendő nélkül meg-
hülve. Nő, de most beszélni valamiről, beszélni!

— Megengedi, hogy csatlakozzam!

Aztán be se várva a feleletet, bemutatkoztam.
Valami érthetetlen morgás volt a válasz. Én ezt bele-
egyezésnek vélvén, tovább beszéltem.

— Phú, de meleg van.

— Igen.

— Igazán, ez a nap megethetné a kedvünkért,
hogy egy kissé lassabban süssön.

— Igen.

És így tovább, igen, igen, esetleg nem. Egyszer
csak megszólalt.

— Jaj, de szeretnék inni egy pohár sört!

— Önagyságának kissé rekedt hangja van — álla-
pitottam meg magamban —, de hát hol van nő hiba
nélkül. Hm, sört akar inni; egy üveg belekerül 18 leibe,
hm, vajjon nem lesz jó neki krakkerli is. Ez is van olyan
jó, mint a sör, aztán meg olcsóbb is. És csodálatos!
ajánlatomat nem kísérte megvető szempillantás, hanem
odalépett egy sátor elé és egy üveg krakkerlit kért. Én,
mint udvarias fiú, elkezdtem a pénztárcámat keresni.
Fizettem s aztán szétnéztem.

— Hát hol is az az üveg? Legalább igyunk is
azért a pénzért!

— Már megittam — felelt szende mosollyal a
Dianám. Valamit lenyeltem. Hm, önagyságának, úgy
látszik, nagy ivótehetsége van, hogy olyan hamar ki-
ürítette az üveget. Tovább beszéltem száraz torokkal és

megkönnyebbült zsebbel, mert, hogy ne felejtsem el, a szép tündér még leakasztott egy pár perccet is a rúd-ról, természetesen az én kontómra. Egyszer csak kezdem érezni, hogy a meleg nap kezd felmelegíteni s a náthám mintha a távozás hímes mezejére akarna lépni! Benyulok a zsebembe a zsebkendőmért. Tyű, hisz ez nála van. Iróztatosan kínlódom. Az orromat hol jobbra, hol balra csavargatom, mélyeket lélegzek, de hiába, itt csak egy zsebkendő segítene.

— Tényleg nagy meleg van — állapítja meg ő is és kedélyesen megtörli a blúza ujjával a homlokát. Egy percig megdöbbenve nézek rája, hogy vajjon ő nagysága milyen nevelésben részesülhetett, de aztán (éljünk a jó alkalommal) hirtelen kapom a kabátom ujját én is elszántan s — zsebkendőnek használom.

A többi eseményt már aztán röviden elmondhatom. Először is, ő nagyságának a torka, bár nagyon keveset beszélt, mégis annyira kiszáradt, hogy fagyaltot kellett vennem. Közben megkérdezem, hogy vélekedik László Bandiról?

— Jó ember — mondotta —, rendesen jár haza és szereti a feleségét.

— Hogyan?

— Ott lakik a szomszéd házban és csak tudom, hogy mit csinál — felelt lenézőleg.

— Áttértem más tárgyra.

— Milyen sportot űz? Tenniszezik, golfozik?

— Mi az?

Ő nagysága tudatlansága egyre nagyobb mértéket

öltött. Úgy látszik, hogy nem csak a lábai, hanem az esze is egy kicsit mintha görbe volna.

Hirtelen eszébe jutott, hogy már rég otthon kellene lennie és elkezdett engem (szegény fiú) okolni a késésért. Dictum factum, felültünk egy autóbuszra és hazakisértem, közben pedig zúgó fejjel gondoltam az üres pénztárcámra. Ha így megy ez az ideálosdi, akkor én hamar tönkre jutok. Kiszállunk egy elég csinos ház előtt és búcsúzkodni kezd. Én már megszokásból, azt hiszem így olvastam egy szerelmes könyvben, randevut kérek. Ő meg is igéri nagy hamar a következő szombat délutánra. (Nó csak lesd, hogy ott legyek).

— Miért a következő szombat délutánra, miért nem holnapra? — kérdém. (Úgy is mindegy volt nekem).

Nyílik a kapú, kilép rajta egy molett hölgyike. Vasvilla szemekkel néz végig rajtam.

— Kati rögtön takarodj be! — (Ejnye de parasztos neve van a Dianának.) — Hát nem megmondtam, hogy itthon légy hétre. Hát azért fizetek neked, hogy én dolgozzam? Mars be, majd adok én neked! Magának pedig, hallja, nem sül le a pofája feltartóztatni egy tisztességes cselédleányt. Ugyan, ugyan, hol egy seprű, hadd húzzak végig a hátán.

Lesújtva bámultam magam elé. Hát a szép Dianám cselédleány? Egy pillanat alatt szilaj átkot mondtam a barátomra és futólépésben hagytam el első szerelmem lakhelyét, félvén, hogy az a harcias amazon tényleg még beváltja a szavát. Hiszen ha ezzel tényleg vége lett volna!

Otthon.

— Te gazember, csirkefogó, hol kóboroltál az egész délután. Hogy mertél elmenni? (Puff.) Majd adok én neked csavargást! (Puff.) Mars tanulni! (Puff.)

Vérző szívvel ültem le tanulni az atyai zsarnokság hatalmában. Elkeseredve fogadtam meg, hogy soha többé nem leszek diák, hanem „jó tanuló“.

A pénz is marad, a verés is elmarad, nó meg a zsebkendő is megmarad.

Ijj. Szabó Dénes.

Sándor, aki megér.

I.

Imre mélyen behúzódott a kupé sarkába. Félt, remegett. Idegesen reszkető ujjai öntudatlanul gombolták ki s be kabátja gombjait. Nem mert kinézni az ablakon, nehogy meglássák, mert akkor vége. Reszketve tartotta kezében az óráját. Még öt perc volt az indulásig, csak addig ne történjék valami s akkor meg van mentve.

Kint a kisvárosi peronon három lány futkosott le s fel. Sorra kiabálták az összes kupékat.

— Imre! Imre!...

— Imre, gyere elő! Imre!

Imrén minden egyes kiáltásra ideges rángás szaladt végig.

— Csak rám ne találjanak, mert akkor végem van. Nem bírok szabadulni ebből a mocsokfészekből.

Hirtelen összerezsent. Az ajtón valaki bekukkantott.

— Van itt hely?

Imre rápillantott. Arca felderült.

— Te vagy az, Sándor... — s végtelen hálával rázta meg a kezét. — Hála Istennek, hogy jössz. Velem

maradsz most úgy-e? Védj meg, az Istenre kérek...
— esekedett.

— Mi bajod? — ijedt rá Sándor.

— Ezek a némberek... Tönkre tesznek, kiszivják a vérem! Nincs a földön már az a piszkos fészek, ahol ne kínálnák fel magukat seregestől ezek a... a... Mert én vagyok az a Dobó Imre, az a híres költő. Hogy a fene ott evett volna meg minden hirt. Bár őlt volna meg az apám, amikor az első verset írtam... Vagy bár a bába ejtett volna el, amikor fürösztt...

— Eh!... — a fejéhez kapott. Sápadtan rogyott le a diványra.

Sándor ijedten ugrott hozzá:

— Imre, az Istenért, mi van veled?

Dobó végigsimított a homlokán. Arcát gyenge pir öntötte el, barna szemét lehunyta. Nagyot sóhajtott.

— Semmi, Sándor, semmi. Nyavalyám van. Idegrohamot láttál. Ez nálam mindennapos, mint nálad a mosdóvíz. Roncsok, cafatok már az idegeim. Olyan, mint egy rossz autó: minden városban reperálni kell. Engem vagy a lányok szednek le a vonatról, vagy a szanatóriumi szolgálk...

Közben elindult a vonat.

Imre láthatólag megkönnyebbült. Szivarra gyújtott s csendesen bámult ki az ablakon.

Majd Sándor felé fordult. Ajkán kesernyés mosoly ült.

— Most tudom mire gondolsz, Sándor. Irigyelsz. Azt gondolod, — hogy pózol ez a Dobó, hogy adja a bankot. Pedig ő is szívesen csókol. — Hej Sándor, ha

tudnád, hogy irigyellek téged, akinek ép idegei vannak, aki még tud örülni a szerelemnek, az életnek. Te, ha én mégegyszer kezdhetném az életet...

Elakadt. A kerek egyhangúan kattogtak.

Sándor nem mert szólni. Megdöbbenve nézte ezt az idegroncot. Majd megpróbálta másfelé terelni a beszélgetést:

— Hová utazol? — kérdezte.

Imre mereven nézett ki az ablakon. Lassan jött a felelet.

— Nem tudom. Mindig utazom, de most már közeledek a sír felé. Mindnyájan oda utazunk...

Sokáig hallgattak megint. Imre nézte az elrohanó szántóföldet, Sándor Imrét.

Dobó később kis dobozt vett elő oldalzsebéből. Egy pilulát vett be.

— Mi az? — érdeklődött Sándor.

— Morfium...

— Hát az mire jó?

Imre fájdalmasan elmosolyodott.

— Boldog ember, aki még morfium nélkül tud aludni...

S többet nem szólott. Negyed óra múlva mély álomba merült. Arca sápadt lett, nem is szuszogott. Olyan volt, mint egy halott.

Amikor felébredt, Sándor már nem volt ott. Egy cédulát talált az ölében. Ez volt rajta:

„Elkísértelek volna, de bocsáss meg, mert a menyasszonyom vár. Értesíts mielőbb. Nagyon aggódom. Őlel: Sándor.“

Imre fájdalmasan mosolygott, mint az előbb s
összegyűrt a papírt.

Kikönyökölt az ablakon. A hűvös szellő jól esett
kábulat fejének.

Nézte a tájat...

Arcán lassankint csodálatos változás történt. Szeme
csillogni kezdett, sápadtságát pír váltotta fel. Egész te-
kintete megélénkült. Mind mohóbban olvadt egybe a
vidékkel. Ajkai mozogtak, mintha a tovarohanó fűzfák-
kal társalogna.

Egyszerre kiegyenesedett, megrázkódott. Kirohant
a folyosóra. Megragadta a kalauz karját.

— Hol vagyunk, ember?!

— A Dobó-völgyében, kérem, — felelt ijedten a
kalauz.

— Mi a következő állomás, beszéljen! — ordí-
totta Dobó felindulva.

— Dobófalva, kérem...

Dobó elengedte a kalauzt. Neki tántorodott a kocsi
falának. Ajkai vonaglottak:

— Istenem... itthon vagyok...

Az ember megújult. Bátran, biztosan ment vissza
a kupéba, lázasan szedte le a kofferjét. Szíve dobogott,
mint a szünidőre futó kis diáké. Gondolatai villám-
gyorsan száguldoztak agyában:

— Itt születtem... Itt voltam kis gyermek, fehér,
ártatlan suhanc. Nem ismertem még a bűnt, az átkos
csókot, a nőket...

Remegve leste, mint tűnnek fel az állomás, a házak.

— Nini! Az ott a mi kertünk volt... — tette hozzá. — Most ki tudja kié. Husz éve nem voltam itthon. Ni, milyen szép torony van a fatorony helyett. Egy gyárkémény... Ilyen se volt akkor.

Lépcsőn állva futott be az állomásra. Kíváncsian leste az arcokat. Vajjon élnek-e még a játszótársak? — Pista. A szomszéd fia, aki kimentette egyszer a patakból. Mindketten bomlottak Máriáért. Vajjon mi lett belőlük? Emlékszem, mindig azt hajtogatta Pista, hogy pap lesz. Hogy milyen szép prédikálni vasárnaponként a templomban. Én kinevettem. Azt mondtam neki, hogy képes valaki ebben a poros fészekben élni le az életét. Engem már akkor vonzott az idegen, a város, az átkos hír...

Leszállt.

Gondolatokba merülve tett néhány lépést, amikor beleütközött valakibe.

— Pardon. — Feltekintett.

Egy feketeruhás magas férfi állott előtte. Fürkészve nézett a szemébe. Az acélos szürke szemek belekapcsolódtak az előbbi gondolataiba. Így nézett rá Pista is, amikor lesajnálta a tervét. Nézte a szürke szemeket s majdnem egyszerre kiáltottak fel:

— Pista!

— Imre!

Percekig átölelve tartották egymást. Aztán egymásba karolva elindultak a falú felé. A feszültség nem tudott hamar szavakba lecsapolódni. Sokáig hallgattak.

— Hát te hogy kerülsz ide? — szólalt meg végre Pista.

— Ahogy megláttam s megismertem ezt a vidéket a kupé ablakából, azóta nem voltam sehol, nem tudtam, mit csinálok. Attól a pillanattól fogva dobófalvi kis diák lettem. Most érkeztem a kollégiumból. — Vidáman felcacagott.

— Hát nem haza indultál Imre? — kérdezte Pista s hangja remegett a szemrehányástól.

Imre lehajtotta a fejét. Érezte, hogy bűnös.

— Nem, — felelte tompán.

— Mit csináltál, hol voltál eddig? — faggatta tovább Pista.

Dobó idegesen tépte ki karját a Pistáéból.

— Hagyj, ne faggass! Ne vallass, ne kérdezősködj. Nem tudom, nem tudok semmit. Én pihenni akarok. Én diák vagyok, kis diák, aki vakációra jött haza. Hagyj nekem békét a multtal. Nem vagyok bűnös...

Pista sötéten nézte barátját s kezdett mindent megérteni. Hallott Imre viselt dolgairól, szanatóriumi kúrák-ról s látta, hogy ennek az embernek pihenésre, nyugalomra van szüksége, hogy megint ember lehessen.

Egy kocsi közeledett. Pista intésére megállott.

— Hová méssz Miska? — kérdezte.

— Jártatni.

— Fordulj meg, haza megyünk.

— Igenis tiszteletes ur.

Imre felkapta a fejét erre a szóra. Belenézett a pap szemébe s halkán, bocsánatkérőleg kérdezte:

— Hát pap lettél Pista ?

— Az lettem, Imre.

Imrén ideges sejtelem futott végig.

— S Mária, — kérdezte. — Mi lett Máriával ?

— A feleségem, — felelte Pista.

Felültek a kocsira s a papilakig nem szóltak egymáshoz.

A pap hosszasan elnézte a tétován maga elé meredő Imrét s szemén látszott, hogy érti s fáj neki így viszontlátni barátját.

Aztán feltámadt benne a pap, a lelkipásztor s elhatározta, hogy addig nem engedi el maguktól ezt a megtört embert, amíg lelkileg ki nem gyógyítja.

II.

Vacsoráig egészen összebarátkozott Imre a pap családjával. A kis fiúkat térdén lovagoltatta s nagyon vig, nagyon boldog volt. Valahogy a környezetváltozás, a szokatlan csend és megelégedés pillanatokig meghatották idegeinek bomlottságát.

Amikor vacsorához ültek, már élcélődő kedve támadt.

Konviktusi heccelődéseket idézett fel élénk emlékezéssel. A pap boldogan állapította meg, hogy az itteni környezet pillanatok alatt átváltoztatta és lecsillapította barátja felzaklatott idegeit.

Csak attól félt minden percben, hogy Imre szülei-ről talál kérdezősködni s akkor, ha meghallja, hogy neki

itt senkije sincs, megint vissza fog esni előbbi állapotába.

A jó vacsora végeztével, amit Imre hatalmas, eddig nem ismert étvággyal költött el, csendes beszélgetésbe kezdtek. Imre szivarra gyújtott, a pap hosszúszerű pipát tömött. Imre hosszasan nézte Pistát s szemén alig észrevehetően sötét ború vonúlt át. Arca fakó lett, maga elé meredt s felhős szemekkel bámulta a pipát, amelyikből lassan ereszkedett felfelé a füstgomolyag.

Sokáig némán ültek egymással szemben.

A papné elment a gyermekeket lefektetni.

A dermedt némaság ijesztően lepte be a szobát, mint a vihar előtti szélcsend. A feszültség egyre nőtt.

Imre mélyen felsóhajtott, izgatottan ragadta meg a pap karját.

— Pista... — szólott remegő, lágy hangon. — Most hallgass meg. Olyanvalamit hallasz tőlem, amit eddig magamban őriztem minden pizsoktól. Magammal vittem innen világgá és szűzen hoztam ide vissza. Hallgass ide...

— Egy vers, egy gyönyörű álom, amit soha le nem írtam, mert a legszentebb volt nekem mindig. Szalmaszál volt lelkem mocsarában, ami, ha nincs, talán végleg elmerülök a fürtelemben... Te, Pista, ahogy itt végigmutogattad nekem a gazdaságodat, ahogy körülrajongott engem a családod s te..., egyszerre ki kívánczított belőlem... Fogadd el ezt tőlem hálául a sok jóért, amit adtál. Fogadd el... Mást úgysem adhatok, én szegény trubadur, csak a lelkemet. Neked adom, Pista...

A pap szólani akart.

— Most ne szólj, most hallgass...

Messze, messze révedezett a költő nézése. Lassan, vontatottan kezdett beszélni.

— Vakáción voltunk itthon. Húsvét hete volt. Egy gyönyörű biboralkonyatban kísétáltam a rétekre... A tavasz áradt felém mindenünnen, a fűből, a távolból kéklő hegyekről. Beledültem a zsenge tavaszi fűbe s lecsókoltam róla a szűz harmatot... Nagyon, nagyon fájt nekem már akkor az élet... Utáltam magam sokszor, de vágytam a hírre s szerelemre.

— ...Emlékszel, Pista, akkor kacagtalak le, hogy te pap akarsz lenni...

— S mégis, amikor úgy éreztem, hogy nekem brekegnek a békák, hogy nekem cirpel a tücsök s olyan édesen susog a Dobó vize... egyszerre rám omlott boldogan ölelve az egész szülőföldem, mintha azt kérdezné örömkönnyek között, hogy úgy-e most többé nem méssz el innen?... Valami elszorította a szívem. Felnéztem a kék égre s mikor megszólalt az esti harangszó, rámborult egy boldog álom... Álmodtam könnyes, nyitott szemmel... s csak az Isten látott.

— Megjelent előttem egy csöndes, fehérre meszelt parochia. Vadszőlővel betutott falak... oszlopos ambitus. Mellette az Isten háza... Szorgos asszony... vidám gyerekek... hosszúszerű pipa... egy méhes... Éppen így, mint itt nálatok...

— ...S ha eljön a Vasárnap, prédikálni földszagú székeleknek... Istenről... S mikor eljön majd Ő... a kaszás...

Itt hirtelen elakadt. Dermedten végigsimította a homlokát. Szeme ijesztően kitágult. Arca vértelen lett. Peckesre merevedve ült a székén. Hevesen belemarkolt a pap vállába.

— Te-e! Te, Pista, én nem vagyok... eszemnél... Én folyton álmodok... én, én... mindig alszom, üss meg, hogy ébredjek fel... üss... üss!...

A pap le akarta fogni, de iszonyú erővel tépte ki magát karjából. Hangja hörgő lihegessé változott át.

— Te!! — Most már meg van! — Tudom! — Eddig álmodtam... nem... nem volt semmi igaz! — Ez igaz!... ez a valóság... Én nem voltam Párisban... Én nem ismertem Lollót, sem Dithát... Én — én itt a Dobó mellett mostanig... Az — csak egy rossz álom volt... rémes egy álom... Igen! Én vagyok a pap. — Én! Én!... Minden, minden hazugság! — Én vagyok te!... Mit keresel itt te... tee... — Borzasztó dühvel rohant rá a papra.

— Te loptad el a lelkem! — Én vagyok a pap... én vagyok te... Azok ott benn az én feleségem, az én gyermekeim. — Tolvaj! Elloptad őket... — felhördült. Majd megfeszítette minden izmát, kiegyenesedett. Szemei meglüvegeselek, mellét verve, felordított:

— Én vagyok te... én... én! — s hosszába, mint egy fatuskó, végig esett a padlón.

A papné ijedten futott be.

— Az Isten szerelmére, Pista, mi történik?...

A pap, Imre pulzusát fogva, csendes áhítattal mondta:

Elvégeztetett. A kaszás eljött...

* * *

S harmadnapra a dobófalvi temetőben, egy szomorúfűz árnyékában, együtt volt a Dobó család...

Nyáradszereda, 1927. július.

Péterfy László.

Alomjövendő.

Sötét, csontos arcában évezredes fájdalmak véstek mély barázdákat. Haja csapzottan hullott szép, magas homlokába. Szemeiben, sóvárgó, nagy szemeiben határtalan szeretetvágy tükrözött. Rögös férfi kezei keményen bujtak el kopott ruhájának zsebeiben.

És ment.

Ment, futott, rohant végtelenbe vesző súlyos léptekkel... búsan... elhagyottan. Lefelé a meredek lejtőn... lejjebb. egyre lejjebb. Útját piros rózsák szegélyezték. Piros rózsák, nagy-nagy véres rózsák.

A sáros lejtőn el-el botlott, esett, zuhant. Fel akart állni, meg akart fogózni — emberekbe fogózott. Kísíklottak kezeiből csúfos, gúnyos nevetéssel.

Érezte, hogy hideg a testük és fagyos a szívük. Nem tudott felállani. Hátra akart nézni, de mögötte minden sötét volt és nem látott semmit.

Valami azt sugta neki: fel a fejfel. Előre! Hátha fény jön, hátha jó jön.

Fölötte madarak repültek. Fekete madarak. Gyászszínű szárnyakkal.

Futott, gyorsan, egyre gyorsabban. Sokáig, nagyon sokáig. Évtizedeken, évszázadokon át. Embereken és szíveken keresztül.

S váratlanul a nagy sötétben egy kis ~~halvány~~ fényecske derengett. Messze... nagyon messze. Egész ködös, kicsiny, sárga fény. De mégis fény, de mégis világosság.

Fölemelte fáradt szempilláit és lázban égő szemei még szép, még szűz reményeket vágytak.

A kis fény nőtt, a kis fényből nagy csillogás lett... De mire megpillantotta ezt a csillogást, belőle is, a fiatal, bátor, nagyhangú harcosból fáradt, őszhajú vándor lett.

Még egy lépés és eléri a régóta várt — valamit. Egy ugrás és ott volt. S azután fáradtan, összetörve lerogyott és elaludt.

Álmodott.

Mosolyra nyílt ajakkal, sokáig, szeliden, békésen.

Furcsát, nagyon furcsát álmodott.

Mezőn járt. Zöldpázsitos, aranynap sugaras réten A mezőkön virágok s a virágokon lepkék voltak és lepkéket darázsderekű, lenge lányok kergettek. És a lánykákat nagy, hatalmas, araszos vállú fiúk követték és mindnyájan Életet lehettek, egészséges életet hirdettek.

És mindnyájan egybefogóztak és pacsirtazenének ütemére, lágy napsugarakkal kergetőzve játszták a szép Élettáncot.

Fény vette őket körül és világosság volt.

* * *

Mosollyal ajkán felébredt. Szeme világosságot látott, szeme nehezen, nagyon nehezen szokott hozzá a sötétséghez, az árnyékhoz... De hisz nincs is oly sötét,

hisz mécsek égnek, lobogó lángok és a lángok körül sok Életszépet váró ember van és a virradó homályban egymás kezét keresik szeretve, vágyva. És mindnyájuk szemében szép Álomvalót látott, szemükben kemény akarat, új életet vágyó akarat lobog.

A homály lassan-lassan eltűnt és az áldott napfény beragyogta az áldástalan földet.

És dicsfény kelt az emberéletek keresztfáján.

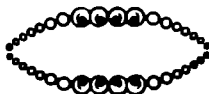
* * *

Hogy kik ezek a Fényváró sötét alakok?! Mi. Mindnyájan. Fialatok. Erősek és gyengék, hitványak és nagyot-akarók, mi... akik az álomországot csak úgy fogjuk meglátni, ha fiatalos vággyal, kemény akarással, *akarni* fogjuk azt meglátni.

És akkor majd nem lesz szükség világosságra, mert a Fény az, mi magunk leszünk. S akkor majd jöhet százszor a sötétség, nem fog tudni elfújni bennünket... lángokat... bús lángjait új idők mécsesének.

Kolozsvár, 1926 november.

Kovács György.

Brassai bácsi, az ifjúság barátja.

Halálának harminc éves évfordulója alkalmából.

„Emlékezzünk régiekről.”

Anno 1836 karácsony havában a belmagyar-utcai unitárius főtanoda tudós professzora, Molnos Dávid generális-notárius, itthagytá az ő kedves deákjait s egy szép napon ő is megtért oda, ahol a históriát már nem kell ékes latin nyelven előadni.

A barátok kikisérték, a deákok megsiratták az öregot utolsó útjában s aztán, mikor már eleget tettek a halottnak, az élők után láttak. Ki lépjen az elhalt professzor örökébe? Végül, néhány hónap múlva, az egyházi főhatóság meghozta a határozatot, hogy „közmegegyezésből az érdekelt professzori kathedra betöltésére ifj. Brassai Sámuel atyánkfia professzornak itteni főiskolánkban elfogadtatik”.

A friss hír gyorsan kiszivárgott a kollégium falain, az egész város betelt vele. De talán leginkább a deákok örültek, kik már ismerték Brassait a „Vasárnapi Ujság”-ból. Nő, hiszen egyéb sem kellett, legott kész volt a terv: Elmegyünk és fáklyás énekkel köszöntjük az ujdonsült professzort! A szót tett követte s az est

beálltával megindultak a deákok szép rendben a belmagyar-utcai kollégiumból Brassai bácsi Farkas-utcai lakása felé. De mire odaérnek, már nem látnak semmi világot a szobában. — Hát ha csak az kell, majd felénekeljük mi álmából a mi kedves tanárunkat —, toldta meg az egyik s erre rázendített a kórus valami jó nótára. Elhangzott az ének, sehol semmi fény vagy nesz. Erre rákezdének megegyeszer s aztán ismét hatalmas éljenekkel próbálják a figyelmet magukra vonni.

Végül a háromszoros éljen után előáll Filep István, a fiatalság szónoka s nagyokat köszörülve, stentori hangjával belekezd egy hatalmas lendületű hazafias üdvözlő beszédbe. Újból éljen. Nagy későre megjelenik az előszoba alacsony ajtajában egy bajuszos, szakállas fej s utána Brassai bácsi sugár alakja kissé meggörbülve és csak annyit mondott: „Jól éljenek!” Egyéb sem kellett a deákoknak; láttuk, hallottuk Brassait! s ezzel olyan óvációban részesítették őt, amilyen megnyilatkozására a szeretetnek bizonyára kellemetlenül emlékeznek vissza — a Farkas-utcai szomszédok.

De ezzel még nem volt vége az ünneplésnek. Miután a székfoglalóját magyar nyelven tartó Brassait másodszor is fáklyás menettel tisztelték meg március 3-án, mikor először lépett az osztályba, újból meglepetés várt rá. Ebből az alkalomból előállott Gedő László első eminens, aki amellettt irodalommal is foglalkozott és megkapóan szép szavakat intézett a Tekintetes Úrhoz:

„— Szétűzve van tehát a ballétélek fellege, az akadályok tengerén partra értünk, partra: hogy a tudo-

mányok szent szövetségétől átlángolt férfiút körünkben üdvözljük. A gyávák fürgetegétől viharzott pártos közvélemény megrészegedve, végre az erény fiához esküdött és hosszú éjj után, várt napot hozott oskolánk egére s műk sugarait elfogult örömmel üdvözlendők, a Status szebb fényinek hű gyermekéhez sóhajtunk tudományos szomjunk enyhületeért.”

Honnan ez a rendkívüli lelkesülés? Hiszen az akkor alig 40 éves Brassait csak egy pár írásából ismerték, melyek a „Vasárnapi Ujság” hasábjain jelentek meg. Hinnünk kell abban, hogy az ifjúság ösztönösen megérezte, hogy Brassaival új liberális irány fog győzelemre jutni, mely megváltja őket az iskola akkori szabályaival gúzsba kötött, szürke és szellemtelen jellegtől. Mert mi volt itt Brassai előtt? Minden bajnak a csirája abban rejlett, hogy a latin volt a tanítás és társalkodás nyelve. A magyarul beszélő classistáknak szigorúan kijárt a plága, ha pedig egy tógás deák vagy filozófus mert édes anyanyelvén csak egy szót is kifejteni, eltiltattak tőle minden földi javak, ami pedig azt jelentette, hogy sem színház, sem bál, hanem dupla Tacitus. És Brassainak sikerült 4 év alatt keresztül vinni azt, amitől egy iskola fellendülése függött: dacára annak, hogy a bölni zsinat reformtervét visszaútasította, a korondi zsinaton kimondják, hogy „ezután a tudományok magyar nyelven taníttassanak”. Ez elsősorban Brassainak és annak az igen kicsiny szabadgondolkodású tábornak az érdeme, mely akkor mellette állott. A „hivatalos egyház” ellene volt, sőt Daniel főgondnok

azonnal följelentést tett a főkörmányszékhez, hogy „az erdélyi tanintézetek tanulmányi rendszerével merőben ellenkező” határozatot korrigálják. De erre nem került sor. Brassai reformja bevált s ezzel szabad út nyílt arra, hogy az ifjúság — mely mindig mellette nyilatkozott meg —, felszabaduljon az elavult rendszer járma alól és tehetségeit minden irányban kifejthesse.

Brassai fellépése fordulatot jelentett az akkori deák-társadalmi életben. A tanár és tanuló közötti viszony közvetlenebb és melegebb lett, mert Brassai nemcsak professzor, hanem atya is volt. A „kend” és „fráter” helyett „barátom”-, „öcsém”- és „fiam”-nak szólította a nagy deákokat. Megnyerő előadásával rámutatott arra, hogy a tanulás első feltétele annak, hogy valaki az életben magának és hazájának használhasson. Az ifjúság csapongó hevét produktív erővé változtatta. Tanítványaiiba beleöntötte a munkaszeretetet s itt ő maga járt elől jó példával. Mélyreható tudást és nem felületes általános ismereteket követelt. Alapelve ez volt: keveset, jól és lassan. Az elmére leginkább fejlesztő hatással van a nyelvtanítás, matematika és história. A tanítás útja: az ismertről indulni az ismeretlenre. Főkívánalma: jó tankönyvek. Ezért írt „Számító Sokrates”-t, nyelvtanokat, melyek az ő „Kék könyvtár”-ának füzetei közt jelentek meg.

De Brassai, az ifjúság barátja, főleg az osztályon kívül nyilatkozott meg. „Ajtaja, tárcája nyitva állt” jegyzi fel róla hálás tanítványa Kőváry László. Ha valamit nem értettek meg az órán, Brassai bácsi otthon újból elma-

gyarázta az egészszet. Ha hazulról késett a bennlakó deák-ember csomagja, Brassai bácsi segített a dolgon egy pár forinttal, ha a színházban jó darabot adtak, Brassai bácsi ellátta erkélyjeggyel a szegény tanulókat. Mindég csak Brassai bácsi a tanár, az igazgató, a polihisztor, az ifjúság barátja.

Ő maga mondotta egyszer, hogy nem a nagy tudására büszke, hanem arra, hogy mindezt az ő saját erejéből szerezte meg. S ezt igyekezett a deákokkal is megvalósítani. Ő csak az alapot adta és a munkakedvet, a többi a deák dolga. Álljon a maga lábán és tanuljon a maga emberségéből. Éppen ezért barátja volt az önképzésnek és szerette, ha tanítványai versekkel vagy elbeszélésekkel próbálkoznak. Mindegyre ellátogatott a felolvasó és vitatkozó együletbe. Kőváry Lászlóból novellaíró faragott. Egyszer meglátta, hogy Kuthyt, az akkor divatban levő novellistát olvassa. Rögtön elkezdte a bombasztokat kritizálni.

— Maguk úgy írnak, — mondta —, mintha a világot a lábok között hátratekintve néznék, a dolgokat fejökre állítják; s azzal végezte: az Isten, mint a madárnak tollát, minden embernek megadta a stílusát; ne utánózzon senkit; olvassa Tacitust, Sallustiuszt. Hozza le, amit ír.

Kőváry aztán egyszer kapott 10 forintot Brassaitól s néhány hét múlva meglepetéssel látta az Athenaeumban kinyomtatva a saját tulajdon novelláját.

Igy pártfogolta Brassai az ő kedves deákjait, segítette, javíttatta első munkáikat és előkészítette őket arra,

hogy az életben mint önálló férfiak helyt álljanak. Kész emberként akarta tanítványait a világba kibocsájtani. Jövőt nevelt, öntudatos életre való ifjúságot. Keze alól került ki a mult század számos vezető egyénisége: Berde Áron a kolozsvári egyetem első rektora, Kovácsi Antal kiváló paedagogus, Jakab Elek, Kőváry László történétírók, Ferencz József püspök és Brassai kiváló életrajzírója: dr. Boros György.

S midőn Brassait ünnepeljük, a tudóst, a mestert, ne feledkezzünk meg arról, aki hozzánk legközelebb áll: Brassai bácsiról, az ifjúság barátjáról. Dobjunk egy házsongárdi rögöt oszlopos mauzoleumába, hogy ő azt hallja meg ott lennt. Legyen ez a hang biztatás és ígélet, hogy itt fennt még van ifjúság, van jövendő.

Mikó Imre.

Vasárnapi séta.

(Hangulat.)

Egy csöndes őszi vasárnap délután átengedtem magam az ablakon beömlő természet halk búcsúzásának, mikor szuszból kifogyva ront be a barátom a szobába. Egy lélegzettel üríti elém:

— Te, nagyszerű a sétatéren. Egész délután ott voltunk Jóskával. Egymás hátán vannak a roulettesek. Az emberek bolondok. Elnéztük, hogy egy öreg bácsi hogy izgult. Te, az ezresek csak úgy repülnek s csak úgy húzza be a tulajdonos a zöld asztalról a pénzt és süllyeszti a fiókba. Rengetegen állnak körülötte. Mellette szól a katona-banda. A tó felett csak úgy pattognak szét a raketták. Isteni! Csak uzsonnázom s megyünk vissza. Lázasan önti magába a kávéját.

Közben egyre pereg a lelkesülés szülte szó a szájából. — Gyere te is. Nagyszerű. Mi megyünk megint.

— Már veszi is kabátját. — Gyere na!

— Mehetek. — Nyulok a kalapom után.

Jóska útközben magyaráz a roulettről.

— Én először nem értettem, de most már tudom, hogy megy. Ha lenne pénzem rátenném. Megduplázó-

dik. Ha számra teszem, annyiszor kapok többet, ahánysra tettem. Jaj, alig várom, hogy ott legyünk.

— Nini, egy rakéta! — kiáltja el magát Pista. — Jaj, menjünk a tóhoz. A roulettől úgy sem késünk el. Isteni szép! Né, megint egy! — Majdnem futva indulnak a tó felé. Velük rohanok én is. Egymásután maradnak el mellettünk a sétatéri fák, a padok, suttogó flörtölőkkel. Gázolunk a sárga levélszőnyegen, az őszön, a lehullott leveleken, a kimult életeken... Egy céllal vakon: rakétát nézni, élvezni, gyönyörködni. Keresztül a halottakon!

A tavon csendes nyugalommal úszkálnak a hattyuk. Az egész egy nagy síma tükör, amely visszaveri a kioszk ivlámpáinak fényét. Nyugodtan túri a partján álló nyugtalan tömeget. A látóidegek feszülnek. Mindenki a túlpartot kémleli. Vajjon mikor eresztik fel a rakétát?

Sisteregve lövel a magasba a fénysáv. Fenn piros, kék, zöld pontokra oszlik. Szétrobban. Gyönyörű, égies, isteni... De az iv megtörik. A tündéri pontok kialusznak s megtörten hullanak a szájtató tömeg közé. Egy füstölgő, fekete széntömeg esik az őszi fűre. Odarohanak, nézik. Holnap szertetapossák, holnapután már egy lesz az út porával...

Karier volt... felívelt... megtörtött s holnapután egy lesz az út porával...

A katonák, legények, cselédek ingerlik egymást. Egy ölelés, egy csók, semmi. Kijár nekik. Ez élvezet, játék, olykor tragédia: Szabadszerелеm...

Mondainek ülnek a kioszkban, a sétatéri padokon.

Megértik a férfiakat, taksálják. Egy ölelés, egy csók, semmi. Kijár nekik. Élvezet, lihegő kéj, mindig tragédia: Tiltott szerelem...

Tovább megyünk. A sétatér nyüzsg. Az élet tombol. A fákról zizegve hullanak a sárga levelek. Az ős... az ős mutatja csak, hogy van elmulás, hogy minden véges és minden végtelen. Mert az élet egyre tombol. Ott nincsen ős, tél, tavasz, nyár. Morajlik, zúg s a hulló levelek halk zizegése elvész az élet zajában...

A roulettehez értünk. A katonabanda zúg. Az emberek egymást szorítva állják körül a zöld asztalt. Görcsösen szorítja mindenik a pénzét. Ajkát harapdálva lesi a forgó golyót. Az orrcimpák tágulnak, a levegő izzik körülöttük. A szemük meredten szegződik a golyóra. Vajjon nyer-e? vesz-e? Egyéb nem létezik számukra. Olyan egyek itt az emberek. A főnök a szolgálával, a tiszt a bakával, a mester az inasával. Mind csak egyet lesnek: nyer-e? vesz-e? Olyan egyek a montekarlói frakkos hercegek a sétatéri roulettező suszterrel. Egy vágytól, egy szenvedélytől reszket a kezük, liheg a szájuk, mered a szemük: nyer-e? vesz-e?

A tulajdonos nyugodtan nézi a hajszát, löki a golyót. Ő itt minden. Ő itt az Isten. Meglöki a golyót. Az gurul. Megáll, ahol neki jólesik. Ez a fátum, a sors, a végzet. Hiszen hány embernek függ az utolsó veritékes garasa az ő szeszélyes gurulásától. Hány ember lesi óraszámra izzó szemekkel a golyót, a sorsát, a végzetét.

Bele vagyok merülve, amikor hallom, hogy Jóska ujságolja a hátam mögött:

— Feltettem husz leit s negyvenet kaptam. Nyertem !

— Bolond szerencséd van, — szól Pista.

— Tegyé! te is Laci !

Vérszemet kapok. Megragad a pénz ördöge. Oda-furakodom. Elveszítem. Újabb huszat ! — Azt is. Jóska ezalatt már hatvanat csinált a negyvenből. Nem játszom többet. Bolondság. — Hát az miért nyert? Hát én miért nem nyertem? Mivel jobb ő nálam, hogy neki kedvez a szerencse? — Düh fog el. Szeretném nyakonragadni, iszonyú dühvel megrázni, megfojtani. — Miért különb ő, mint én? — Miért? Miért? — ordítom magamban. De lefékezem magam s cinikus fájdalommal vetem oda Pistának:

— Der Dumme hat Glück !

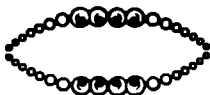
— Gyertek haza vacsorázni. Nyolc óra van már.

Elindulunk. A nép tolong az utcán. Dudolnak, füttyölnek, boldogok. Mellettem egy cselédleány egy legénnyel összeölelkezve dalol. Megcsapja a fületem a nóta :

Kisasszony, kisasszony,
Csak egy perc az élet
És nincsen tovább...

Kolozsvár, 1926. október.

Péterfy László.

Sóhaj.

*Legyen tavasz,
Rúgybontó élet!
Legyen ábrándos
Drága jó idő.
Oszolj el köd fejünk fölül,
Múlj el gonosz tél, rideg szemfedő.
Jertek haza ti ereszalji fecskék,
Jertek haza, már várunk titeket.
Csirip-csirip, hirdessétek, hogy itt a kikelet.*

Bede Emil.

Verne és Némo, a tengerek zsenije.

„Es (das Genie) lebt nicht, wie jener, allein im Mikrokosmos (eigener Menschenwelt), sondern noch mehr im Makrokosmos (Gesamtwelt).“

(A. Schopenhauer).

A misztikus felíratú Nautilus fényben és pompában gazdag termébe belépnek a rejtelmes sziget lakói Smith Cyrussal élükön. Némo, a tengerek ura és zsenije, fönséges, magas homlokával, büszkén és mégis jószággal teljes tekintetével utóljára fogadja embertársait. Némo, a rabságban szenvedő India legszerencsétlenebb hazafia, utolsó útjára készül. Az elnyomottak segítőjének, a kényurak üldözőjének nincs már több ideje hátra a földi létből, a zsarnokok fönséges kegyetlen ellenfele a rá olyan jellemző két szóval száll sirba: „Istenem! Hazám!“ A szabad nemzetiség nagy eszméjének nemes fenntartója elköltözött erről a földről, ebből az életből, mely neki csak fájdalmat és szomorúságot hozott, de hullámsírjába magával viszi azokat a titkokat, melyeket zseniálítása termelt.

Ez a Némo a valódi zseni jellemvonásait viseli magán. Mert mi is a zseni?

A lángész egy célt követ, ön-szubjektivitását teljesen kikapcsolja ; a zseni mint ember nem létezik a maga számára. A zseni mellőzi saját érdekeit, az objektív s a teoretikust keresi s éppen ezért saját jólétéről utóljára gondoskodik. Éppen mert objektív, az emberi természet előtt természetellenesnek, sőt éppen természetfölöttinek tűnik fel. Komolysága és okjektivitása a teoretikus és misztikus keresésében merül ki. Ez teszi őt naggyá, ezért képes fölfogni az igazságok lényegét s azokat reprodukálni.

A zseni a cél felé törekvése közben önmagát is is felülmúlja, az ő működése és gondolkozó képessége teremtő erővé válik, individuum a kiemelkedik, akár személyes jólétét is feláldozza az objektív cél megvalósítása közben. Félrevet minden melléktekintetet, csak a célt keresi. Hamlet eltiporja Oféliát, Némo hajókat süllyeszt el, Faust önmagát adja el az ördögnek, csak-hogy tudásszomját kielégítve a nagy és szent célt elérhesse.

Némo polihistor, egyformán jártas a tudományban s a művészetben, kutatni vágyás hajtja, űzi egész életében. Szereti föl kutatni azt, ami rejtélyes, titokszerű, ami fantáziáját izgatja. Az ismeretlen föl kutatása közben hallatlan perspektivákat nyit meg, olyasmiket lát meg, amik az egyszerű, mindennapi ember előtt beláthatatlanságuknál fogva természetfölöttiek.

A zseni kutatásaiban nem azt keresi, ami saját jólétét emelné, hanem az objektív cél elérésében fontosat. Némo találmányával nem a maga kényelmét akarja

növelni. A Nautilussal a titokszerűek tanulmányozásába mélyül be. A világtól a jók és elnyomottak érdekében vonul el, hogy sorsukat jobban kezébe foghassa s hogy nagy, nemes célját: az emberiség s a munkás lények sorsát megkönnyíthesse.

Minden zsenire egy Taine-féle „*faculté maîtresse*“, egy „*aptitude dominante*“ jellemző. Ez határozza meg a zseni szellemét és képességeit, ez vezérmotivumként vonul végig a zseni cselekedeteinek egész sorozatán s minden tettéből kéri.

Ez a „*faculté maîtresse*“ teszi originálissá a zsenit. A lángelme nem fölfedez, ő föltalál, teremt és alkot, míg a közönséges ember csak szellemének eme termékeit használja föl. A zseni célja univerzális, önmagát megtagadva teljes erejét s mindent átfogó emberszeretetét ennek a célnak érdekében használja föl.

Némo célja az emberek sorsának megjavítása. Nem ő akar szerencsés és boldog lenni, nem családja pusztulását akarja csak megboszulni, hanem a mindent elnyomó zsarnokokat akarja megfélemlíteni. Némó szereti az „embert“, ő is a Rousseau elvét vallja: az ember jó, csak az emberek rosszak, a gyermek jó és tiszta, de ha belekerül a gonosz és rossz társadalomba, ő is vaddá és bestiává lesz. Dumas a „*La femme de Claude*“-ban nem a nőt öli meg, hanem a bestiát, aki a családi életet tönkreteszi s aláássa a társadalmat. Némo nem az embert, az angolt semmisíti meg, hanem a zsarnokot, az elnyomót, aki ideáljait semmisítette meg s a keserű kiábrándulásra vezette. A tengerek ura Nautilus-

sával a szabadság eszméjének nagy és magasztos célját akarja elérni. Előbb félrevonul a világtól. A Rousseau óhajtottta természetbe szeretne visszatérni, de fölébred benne az aktiv zseni, áttöri a korlátokat s ha kell, még bosszúnak tetsző erőszakkal és igazságszolgáltatással is követeli a szent cél megvalósítását. A tengerek zsenije nem az angolt, nem az angol népet vagy társadalmat írta, hanem a lelketlen zsarnokság ellen tör. Szereti az Embert, de célja érdekében rosszat is kell cselekednie. Itt rejlik Némo véghetetlen tragédiája, szereti az Embert s hogy a zsarnokot elpusztíthassa, ölnie kell. Üldözi a kényurakat, átfúrja az elnyomók hajóit, szinte embergyűlölőnek tűnik fel a sok vér és füst között, de bensőjében ő is ember, aki egy jó munkás halálán könnyeket is tud ejteni s akit ellenállhatatlan ösztön vonz a jöttetésre.

Némo igazságot szolgáltat, pusztít, de nem zsarnok, ő az elnyomott.

Ez a Némo zseniálításának alkotásait nem hagyhatja az utódainak, mert nem tudhatja, vajjon nem fogják-e azt is az elnyomók fölhasználni.

Némo nem közönséges embergyűlölő és világkerülő, hanem egy céloktól vezetett zseni. Gyűlöletében is magasztos, ítéletének végrehajtásában is kiemelkedik a közönséges emberek sorából. Eredeti és megfoghatatlan, nem fél, bátran tör előre, bízván önmagában s szilárd matematikai levezetéseken alapuló számításaiban. A tengerek ura természetcsodáló, szinte természetimádó, aki nem pusztán tudnivágyásból ereszkedik alá a Crespo

sziget tengeralatti erdőségebe, hanem a csodálás is űzi őt oda. Természetcsudálata elvezeti őt ezután a tenger rejtett szépségeihez és hasznos titkaihoz. Ő az első, aki aztán a törvényt felismeri, hogy miként úszhat egy, a víznél súlyosabb fajsúlyú test a vizen és a víz alatt, ő értékesíti először a tengerfenék köszenét, ő használja fel mindenki előtt a tengerben rejlő kincseket.

Némot három jellemzi: a szabadság, a zene és a tenger szeretete. E három köti őt leginkább össze teremdjével: Vernével. „C'est avec lui qu'il s'est identifié” — mondja Allotte de la Fuye. Némo Vernével azonos, bele van ültetve Verne egész zsenije. Verne Mór, Verne Pál egyik fia, a következőket írja Verne Gyuláról: „Alapjába véve nagybátyámnak, Gyulának három szenvedélye volt: a szabadság, a zene és a tenger.” Ez a három domborodik ki a tengerek urának zsenijében is. A tengerek felkutatóját, a szabadság eszméjének nagy apostolát, a Kant örökbéke hirdetőjét, az összes tudományok nagy tudorát, a költészet és művészet mély ismerőjét nem is lehetne szebben megtestesíteni, mint Némo halhatatlan alakjában.

A szabadságszerető Némo ugyanaz a Verne, aki mint egyetemi hallgató a Lamartine beszédjét hallgatja végig az Egyesülés-terén, aki 1848-ban, mint 20 éves ifjú, egy romantikus lelkesültségével melengeti a szabadság eszméjét.

Verne épp úgy csodálja és szereti a zenét, mint Némo, kinek egyetlen vigasza az orgona. Nautilus ura hosszú éjeken át elmerül a zene hangjai közé s visszaemlékezik az elveszett boldogságára.

Mindkét zseni szenvedélye a tenger. Belemerülnek a vízalatti világ szépségeinek tanulmányozásába, szeretnék meghódítani, bírni a tengert. Zsenialitásuk itt éri el legmagasabb pontját. Itt Verne szinte egy századdal előzi meg a technika haladását. Olyan kérdéseket old meg, amik közül még ma is sok nincs megvalósítva. Mennyivel kiemelkedik Verne kortársai közül, hol van az ő Nautilus-sa, a halstead-i „intelligens cet” a Fulton kerekas gőzhajóitól?! A zseni főjellemvonása: az originalis teremtő erő, itt domborodik ki leginkább. Verne nem ismert úgyszólván semmit sem kortársai kísérleteiből, ő úgy teremtette meg Némo Nautilusát a maga tökéletességében és abszolutságában, csodálatra méltó könnyűséggel és egyszerűséggel oldván meg a legkomplettebb problémákat.

A két zseni közti összefüggés és hasonlat még feltűnőbbé válik, ha természetüket vizsgáljuk. Némo, a nyughatatlan hindú vérmérsékletétől hajtva, átvonul a cresso-szigeti erdőkön, keresztülhatol a torrési-szoroson, átúszik a készülő suez-i csatorna alatt, bejárja az elsüllyedt Atlantisz városát, eljut a déli sarkhoz, a golf-áramba, hogy végül a rejtelmes sziget hatalmas üregében jusson hullámsírába. Teremtője: Verne ugyanilyen természet. A Szent-Miklós nevű kis hajójával összeköborolja az óceánt, beletekint annak mélységeibe, a kis hajó egyik kabinjában pedig leírja tapasztalatait, majd pár napra kiszáll Croto-gba. Verne az ideges kóborló, itt sem ül nyugton. Felesége, Honorine, gyakran panaszkodik, hogy férjét a természet csodálata úzi, hajtja.

Egyik levelében Honorine ezeket írja: „Alig érkezik meg, Gyula ismét elhagy engem. Fejébe vette, hogy a Szent-Miklóssal Párisba indul. Ilyen szárazságban bizonyára zátonyra fog jutni. Akkor azután már nem segíthetek rajta. Az majd jó lecke lesz neki, hogy miért is nem tud egy helyben ülni.“

Verne Gyula és Némo kapitánya együtt élnek a tengerrel. Leírják lélektanát és fiziológiáját. „Látjátok az óceánt?!” — mondja Némo — „Nincs-e reális élete? Nincs-e meg a tenger haragja és gyöngédsége? A tengernek pulzusa és arteriája van. A tenger lüktet s vérkeringése épp oly reális, mint a mienk. Hogy a mindennek Teremtője e reális vérkeringést előidézze, csak meg kell növelnie a hőt, megsokszoroznia a sótartalmat s az állati lények számát. A hőváltozás különböző sűrűségeket hoz létre, amik áramlatokat és ellenáramlatokat indítanak meg. A párolgás az északi vidékeken nulla, az egyenlítői zónákban pedig igen nagy s ez a tropikus és sarki vizek között egy állandó kicserélődést képez. Én megfigyeltem ezeket az áramlatokat, ezek képezik az óceán igazi lélegzését. Láttam azt a buja, végnélküli életet, mely a folyékony elem minden molekulájában lüktet.“ Mekkora fantázia volt szükséges az előbbi tételek megfogalmazására s arra, hogy felkutassa a vizek végtelen birodalmát, megmutatván a vízalatti kincsek felhasználásának módját.

Verne nagy művészettel írja le a felfedezett új szépségeket, de még nagyobb művész az eredeti találmányainak a leírásánál. Hol volt, sok tekintetben, és hol

van a mostani technika attól, hogy megvalósítsa azokat a találmányokat s talán álmokat, hogy búvárkészülékkel leszálljanak az algák és meduzák honába, vagy éppen kilométerekkel a tenger szintje alá? Hol az a tenger-alattjáró naszád, mely megvalósítja a próféta álmát s megméri a vizek mélységeit, amely tengeralatti vulkán világánál az elsüllyedt Antarktisz romjait megmutatja, vagy 20.000 mértföldnyire levisz a tenger mélyébe?

Hogy Verne mennyire bizott számításainak helyességében s hogy mennyire nem voltak fantazmagóriák a találmányai, azt levelei és a jelenkor technikai és fizikokémiai tudománya mutatják. Ambár nyugtalanították mérész gondolatai, mégis bizott bennük. Egyszer találmányairól lévén szó, a következőket írta: „Valóban nem megvalósíthatatlanok? De nem, hála a dedukció hatalmának, az okok és okozatok közti láncolat fatálisnak tetszik” — s mintha hozzátenné — és megvalósíthatóknak a jövőben. Egy más levelében aztán így folytatja: „Egy más alkalommal megírtam neked, hogy valószínűlennek látszó gondolataim támadtak. Ezek azonban valóban megvalósíthatók. Amit egy ember elképzelhet, más emberek képesek lesznek azt megvalósítani.” Ez az utolsó mondat foglalja össze egyúttal Verne Gyula egész munkásságának és zsenialitásának öntudatosságát és tartalmát.

Verne és Nemo zsenijére jól alkalmazható a filozófus Renan-nak egy megállapítása: Az ember a dolgoknak a titkát keresi, hogy a legfőbb törvényt: az igazságot megfejtse. Az individuumot előbb a természet, majd a társadalom s az emberiség, végül pedig önmaga

hajtja a kutatásra. Az egyénben két erő működik: az ismerni akarás s az ismeretek, tudományok tiszteletben tartása. Valóban Vernét a természet csodálata és imádata vitte magával a tudni-vágyás felé. Némó sem tudt ellenállani a természet bűvös szépségének, ő azonban azt nem a romlott társadalomtól és zsarnokoktól megméltalmazott szárazföldön keresi, hanem ott, ahol még ember nem járt. A zseni itt válik el a közönséges embertől. A mindennapi ember csodálja a természetet, de nem mélyül bele. A zseni belebonyolódik az okok és okozatok szövevényébe s igyekszik azt kibogozni, igyekszik megkeresni és megmagyarázni a törvényszerűséget, hogy azt embertársai javára fordítsa. A zseni itt nyilatkozik meg. Ekkor lesz a hős, harcos Némó-ból tudós, aki nem a pusztá, fizikai emberi erővel, hanem az intellektuális, szellemi erővel akarja hazáját s azon által az összes elnyomottakat a rabigától megszabadítani.

A tudni vágyás szomjának nehéz kielégítése közben a zseni, a zseni Verne, meg-megpihen a Crotoy, Dieppe vagy Tréport kikötőjében, a zseni Némó pedig a Lincoln-sziget sziklacsarnokában s orgonája hangjai mellett, a zenei extázisban megeleveníti maga előtt felejthetetlenül kedves hazája képét. Végig gondolja egész életét. A művészetekben és irodalomban jártas Dakkar herceg, az ideálok keresője, hogyan lesz tudóssá, a sipoy-k lázadásának kegyetlen leverésére gondol, majd a Nautilus építésére, a „mobilis in mobile“-re; talán elvonul lelki szemei előtt az is, hogy az objektív célja követése hogy tette őt naggyá, hogyan ismerte fel

mindenütt magát s hogy ő nem a szűk embervilágban élt, hanem az összvilágban, a Makrokosmosban.

Némo, a tengerek zsenije, maga Verne, benne testesül meg Verne egész egyénisége, benne valósulnak meg egy zseni ideális álmai. A vizek urának alakját névtelensége még jobban megnagyítja, ő tartalmazza az író Verne egész benső lelki melegségét s szelleme egész frissességét. Némo jelképezheti a zsenit, életében benne van a zseni egész tragédiája és dicsősége, a Névtelen sorsa a zseni-sors, különös, de magasztos és fönséges.

Némo és Verne a világszabadság s az örökbéke univerzális zsenijét képezik. Ez a zseni egy objektív cél felé tör s ha azt nem is éri el, utat mutat. A Névtelen univerzális zsenije át fogja a természettudományok minden ágát s a matematika alapján, egy kis fantázia segítségével megalkotja a jövő hajóját s a jövő energia forrásait. A Nautilussal eljut a déli sarkig, ott kitűzi a fekete lobogót az arany „N” betűvel a közepén. A fekete zászló ott lobog a szélben, a letűnő nap sugárnyaláb-jaitól övezve s hirdeti a zseni dicsőségét és glóriáját, a zseni alkotását. A zseni él, majd elenyészik, műve azonban megmarad, mert örök időkre szól...

László Tihamér.

Történet az első hosszú nadrágról, Ibolykáról és a kullmászról.

(Igaz történet.)

Miután az ember néhány hosszú nadrágot elszakított, kevesebb lirával emlékezik meg az elsőről.

Ez az oka annak, hogy én most másképp írom meg azt, amit öt év előtt több lirával áztattam volna. Tudniillik azt, hogy milyen érzések születnek, mikor az első hosszú nadrág verdesi az ember lábát. Hogy lestem másokat, vajjon mit csinálnak azok a nadrágjuk szárával, amikor leülnek? Bizonyára másképp írtam volna le azt az első szerelmet is, ami úgy hozzátartozik az első pantallóhoz, vagy moderncebbül: mint a ruzs az ajakhoz. Másképp áradoztam volna öt év előtt Ibolyka kék szeméről, szőke hajáról s még sok-sok egyébről.

De hát — a pantalló szétszakadt, a legény megmaradt. Ibolyka férjhez ment s a lira oda lett.

Különben ez a sok szópolyva nem is tartozik ide. A történet ott kezdődik, hogy Ibolykaékkal szomszédok voltunk. A mi házunkat az udvaruktól egy tűzfal választotta el. S itt már helyben is vagyok, mert ez a tűzfal képezi ennek a történetnek a gyújtópontját.

S milyen furcsa! A falunkban nem volt tűz. A

tűzfal unatkozott. Ergo: keresett magának tüzet. Nem is kellett messze földre mennie, megtalálta azt az én lelkemben, amelyik ugyancsak lángolt Ibolykáért.

Ettől a pillanattól fogva a tűzfal buzgón teljesítette kötelességét. A legkisebb lángocskát sem engedte át szivemből a szomszédba. (Hogy megkerüljem, vagyis, hogy átmenjek a szomszédba, arra a világ minden kincséért sem lettem volna kapható. De meg lehet érteni, hisz' az első hosszú nadrág korát éltem).

Igy nem maradt számomra más hátra, mint a tűzfalra haragudni, hogy miért áll közénk. És ebben a hadviselési állapotban nemsokára tapasztaltam, hogy a tűzfalnál még csak Ibolyka állja jobban az ostromot, vagyis azt a nagy lelki tüzet, ami emésztett. (De hiszen könnyű volt nekik. Egyikük sem tudott róla, mert én inkább elsüllyedtem volna, semhogy eláruljam).

Azonban, míg el nem felejténém, hadd mondjam el, ki is volt Ibolyka. Anyja özvegy papné, aki azzal tartotta fenn magát, hogy másoknak főzött. Olyan panzio-féléje volt, ahol a falu hivatalnokai táplálták testük halandó részeit.

Ibolyka? — kék szem, szőke haj — azt már említettem. Mi marad még? — Akkor angyal volt számomra, csak a szárnyai hiányoztak. Később aztán rájöttem, hogy még sok minden egyéb is hiányzott. — De ez megint nem tartozik ide.

Ott hagytam el tehát, hogy hadat üzentem a tűzfalnak. S mint ilyenkor már szokás, rögtön mozgósítottam. Ez pedig állott a következőkből: Felmentem a

padlásunkra s mint jó hadvezérhez illik, terepszemlét tartottam. Kipuhatoltam, hogy hol lehet legveszélytelegebbül megtámadni a tűzfalat. Rövid keresés után rá is bukkantam egy ilyen alkalmas helyre. — Nosza! Loholtam le a kamrába fegyverkezni. Kalapáccsal s vésővel tértem vissza. Nagy gyönyörűséggel kezdtem vésni a falat.

Bosszantóan nagy ellenállást fejtett ki s én egyre hevesebben kalapáltam. A nagy munkában a cselédünk zavart meg, hírvül hozván, hogy anyám nem tud aludni a kalapálástól s kérdezteti, mit csinálok. Tudniillik én azt a délutáni órát választottam ki a hadműveletre, amikor anyámék aludtak.

Minden kezdet nehéz, gondoltam s elrejtettem a fegyvereket.

— Ne mondjon semmit anyámnak — szóltam a cselédnek. — Villanycsengőt csinálok meglepetésnek.

Igy, az első megzavart kísérlet után, elvonultam a csatatérre.

Azután már alkalmasabb időt választottam ki. Tűzzel, vassal s kalapáccsal nemsokára sikerült átfúrni a tűzfalat s lenézhettem menyországomba.

Csak a kezdet nehéz, a többi már könnyen megy. Így nemsokára négy lyuk tátongott a tűzfalon, hogy szívem lbolykájának egy lépése se vesszen számomra kárba. A fúrás közben bizony nem tudtam megakadályozni, hogy néhány tégladarab át ne essék a szomszédba. S amint később ki fog derülni, ez okozta vesztemet.

De maradjunk még csak a padláson, hadd élvezem munkám gyümölcsét. Arra nemsokára rájöttem, hogy a távolság kissé nagy s az Ibolyka kék szemébe nem tudok elég mélyen belenézni. Ám hamarosan segítettem ezen is. Titokban kicsentem a szekrényből apám tábori messzelátóját s örömittasan rohantam fel a padlásra. Elhelyezkedtem a legkiadósabb lyukhoz, még széket is szereztem, hogy annál kényelmesebb legyen.

Beállítottam a messzelátót s vártam az én gyönyörűséges Ibolykám megjelenését.

Én megértem a csillagászokat, ha évekig elvárnak egy-egy csillagra. De azért nem nagyon irigylem őket, mert rendszeren akkor lesik a csillagokat, mikor az utolsó hosszú nadrágot szakítják.

Sokszor órákig lestem szívem Ibolykájának megjelenését. S ha feltűnt a láthatáron, paradicsomi gyönyörűség volt számomra elnézni ringó járását, kék szemét, szőke haját. Na de ezt már említettem. Azt azonban még nem említettem, hogy egy idő óta feltűnt apámnak, hogy én mindig a padlást búvoni.

Egy nap, épen reggelinél ültünk, amikor unokaöcsém, aki jó barátságban volt Ibolyka öccsével, hazaállított a szomszédból. A kicsi első elemista sok borsot tört már az orrom alá, mert mindig olyant fecsegett ki, amit én titkolni igyekeztem.

Egyszer csak felém fordul apám s így szól:

— Te, Laci, mit csinálsz te annyit a padláson?

— Én... én semmit — hebegtem s éreztem, hogy elpirulok.

— Igen, semmit... — kottyantott bele öcsém. —
Úgyis tudom, hogy kifúrtad a falat. A multkor a pap-
nénit szinte agyonütötte egy téglá.

Vasvilla-szemekkel néztem rá, hogy hallgasson, de
nem látszott észrevenni, mert tovább árulkodott:

— Igen biza' s a kukkert is felvitte a padlásra. Ki-
váncsi, hogy mit csinál Ibolyka...

A villám lecsapott a tiszta égből. Mélyen lesújtva
néztem a hosszú nadrágom vasalását. (Vasárnap volt
épen, hétköznap még a rövid járta.) Nem mertem fel-
nézni, vártam a vihart.

De csodálatosképen nem történt semmi. Apám szó
nélkül fölkel az asztaltól s elment. De én nagyon
fülledtnek éreztem az atmoszférát s behúzódtam az
ebédlő sarkába egy karosszékbe. Ott elmélkedtem ke-
serves sorsomon, de nem sokáig, mert fejem fölött meg-
ismertem apám erőteljes lépéseinek a kongását.

— Na, — gondoltam —, fellegesedik. Apám is
terepszemlét tart s én még a lyukakat se dugtam be.

Apám lejött a padlásról s hallottam, mint ujsá-
golja anyámnak:

— Négy lyukat fúrt a kölyök a falba.

Aztán bejött. Megállt előttem. Nem mertem fel-
nézni.

— Eredj, vedd le rögtön a hosszú nadrágot —
parancsolta — s aztán jere ide vissza.

Én, se szó, se beszéd, iszkoltam. Más nadrágot
vettem.

Mikor visszamentem, csak ennyit mondott apám:

— S most gyere utánam!

Levitt a pincébe. Egy veder oltott mészre mutatott.

— Fogd meg! — Engedelmeskedtem. — Gyere!
— Elvezetett a szín alá. Ott volt egy csomó homok.

— Na, fiam, hozzál vizet a kútról, csinálj maltert s a négy lyuk a padláson délire be legyen falazva. Megnézem. — S azzal otthagytott.

Próbáltam elmélkedni sorsom fölött, miközben a maltert kevertem, de csak két fogalom volt előttem: Ibolyka, kulimász, kulimász. Ibolyka s ahogy sem tudtam elválasztani egymástól a kettőt.

Fenn a padláson egy negyedóraig búcsuztam mindenik lyuktól. Aztán szép rendben és nagy búsan bevakoltam mindeniket.

Ibolyka templomban volt ezalatt.

Ezzel vége is lenne ennek a történetnek, de úgy érzem, hogy még hiányzik valami, ami ép úgy hozzátartozik az első hosszú nadrághoz, mint Ibolyka és a kulimász. Arra a versre gondolok, amit akkor délután írtam, helyesebben rágtam ki a ceruzámból. Ime:

Kiűzték az édenkertből
Ádámot és Évát,
Akár csak a padlásról
Jómagam kitilták.

Ők tilos almát ettek,
Én csak lyukat fúrtam
S óh, kegyetlenség, a rövidebbet
Mégis csak én húztam.

Mert könnyű volt Ádámnak :
Vele volt Évéja.
Mi lesz most már velem,
Szívem Ibolykája ?

Nem láthatom szőke hajad
A padlás lyukjából.
Kék szemednek tündérfényét
Elnyelte a távol.

Elválaszt most minket
Kulimász és téglá,
Mikor látlak téged
Óh Istenem újra ?

Most, öt év múlva, megtoldtam még egy szakasszal:

Ma is, ha a tűzfalt látom,
Elmerengek múlt idők dalán,
Első szerelem, tudom : álom,
De boldog akkor voltam igazán.

Kőozsvár, 1928. Március.

Péterfy László.

Ballag már a vendiák...

„Ezt a könyvet ajánljuk az Alma Maternek, mely tizenegy év óta bocsájtja a világba vendiákjait s mely nyolc évig nekünk is a Muzsák és Erények jegyében volt nevelőanyánk“.

Igy kezdtük és így végezzük. Ezzel a könyvvel zárjuk le a „Kriza Önképzőkör“ idei működését és ezzel az ajánlással búcsuzunk el az ősi kollégiumtól.

Mi mindig búcsuzunk. Az ember minden nap elteltével érzi, hogy valamitől megvált, ha mástól nem, attól a naptól, az éjszakától, egy illuziótól, egy meg nem álmódott álomtól s gondolatban búcsut int feléje. Mintha ismeretlen állomás után, melyen tudjuk, hogy többet át nem utazunk, integetnének a robogó vonat ablakából mindaddig, míg el nem nyel a messzeség köde s aztán tovább nézzük az új tájakat. Az ilyen búcsun hamar túlesünk, hiszen minden órában és minden napon előfordul és így — megszokott.

De van egy másik fajta búcsú, amelyik mély barázdákat hagy a szívekben. Ilyen az is, amelyik előtt áll most huszonegy nyolcadikos diák s köztük azok, akik az Alma Maternek ajánlották ezt a könyvet. Huszonegy nyolcadikos búcsuzik az iskolától, amelybe annyi

évvel ezelőtt először jött be egy kicsit megijedve s csudálkozva osztályon, padokon, nó meg az öreg Brassai bácsin és Berde Mózsán, akik azóta is úgy néznek szembe a kollégium előcsarnokában időn és enyészeten keresztül. Akkor még azt hittük, hogy szinte végnélküli az az út, mely a földszinti első osztályból az emeleti tágas nyolcadikig vezet, de ma már ez csak egy ugrásnak tűnik fel. És most, amikor el kell búcsuznunk ettől az otthonunknak tekintett helytől, ettől a nyolc tűnő évtől, mely nem tér többet vissza sohasem s a hozzájuk fűződő sok kedves emléktől, ami már csak emlék marad, most először érezhetjük át Szabó Dezső szavait: „Egy tragédia van s ez az, hogy az idő mulik.“

Búcsuzunk a „Kriza Önképzőkör“-től is. Egy év munkásságát zárjuk le. Felsorolhatnók, hogy ezalatt mit végeztünk s hogy volt egy alakuló, 11 rendes, egy dísz- és egy záróülésünk, azokon tudományos és szépirodalmi tárgyú felolvasásokkal, novellákkal, versekkel, műfordításokkal, szavalevelekkel, színi jelenetekkel és zeneszámokkal szerepeltünk, hogy rendeztünk szavalevelesversenyt, vitagyűlést, szerkesztettük a „Remény“ című folyóiratot. De mindezen száraz adatok mögött áll a tulajdonképeni önképzés, a minden epizódjával tarkálló önképzőköri élet. Más mint régen, de azért ugyanaz a szellem, a költőpüspök öröke. Mert hajdanában a diákember térdig járt a rózsában, de ma ez az út göröngyösebb, mint valaha. De így is igyekeztünk, hogy munkásságunk ne legyen méltatlan az önképzőkör generációkon át megőrzött nemes hagyományaihoz: a nemes, a szép és a jó kultuszához.

E mellett még volt egy másik meghatározója is az idei működésünknek. Igyekeztünk bekapcsolódni az új erdélyi renaissance irodalom szellemébe. Felismer-
tük annak a jelentőségét, hogy mi nekünk ma Erdély és milyen felfrissülést és új kútforrások megnyílását je-
lenti nekünk ma az erdélyi szellem feltámadása. Mert nekünk nincs más hátra, mint itt maradni ezen az er-
délyi rögön. Fenntartani ezt a kultúrát, mely a Király-
hágótól a Hargitaig táplál bennünket s ennek a kultu-
rának erős végvárat építeni ide. Ez ma több, mint köte-
lesség, ebben látom én ma a ballagó vándiákok jövő
történeti hivatását.

Ballagó vándiákok! Ezek vagyunk mi is. Új jövő
felé nézünk, miénk az elkövetkezendő. Forrásokat nyit-
hatunk meg, drágaköveket hozhatunk a napvilágra. Nagy
dolgokat mívelhetünk, új lehetőségek mesebeli kapui
nyílhatnak meg előttünk, csak akarni kell pörölyös aka-
rattal. S most utóljára állunk meg az iskola küszöbén.
Huszonegyen fiatalok az öreg kollégium kapujában. Aztán
megindulunk nyolc esztendő emlékével a göröngyös
erdélyi országúton. *Ballag már a vándiák*

1928 pünköszt hava.

Mikó Imre,
önképzőköri elnök.

TARTALOM.

	Oldal
Előszó. (Dr. Borbély István)	5
Reményik Sándor. (Mikó Imre)	6
Emlék. (Kovács György) ...	17
Vonaton. Vers. (Péterfy László)	20
Egy szombat délután. (Ifj. Szabó Dénes) ...	21
Vándor, aki megtér. (Péterfy László)...	28
Álomjövendő. (Kovács György)	39
Brassai bácsi, az ifjúság barátja. (Mikó Imre)	42
Vasárnapi séta. (Péterfy László) ...	48
Sóhaj. Vers. (Bede Emil)	52
Verne és Némo, a tengerek zsenije. (László Tihamér)	53
Történet az első hosszú nadrágról, lbolykáról és a kuli- mászról. (Péterfy László)	63
Beszámoló. (Mikó Imre)	70

